

СЛОВ'ЯНСЬКІ ЛІТЕРАТУРНІ МОВИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

(рецензія на монографію: Ляшук В. Теория славянских литературных языков в диахронии и синхронии.

Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2017. 130 с. ISBN 987-80-557-1349-6¹)

Літературна мова належить до особливої сфери відображення й накопичення культурного досвіду. Цей феномен культурної самореалізації народу має здатність до зовнішнього регулювання з боку своїх авторитетних носіїв — унормування на науковій основі за допомогою механізму кодифікації, відшліфовування на стилістичному рівні завдяки створенню високохудожніх чи взірцевих текстів. Вивчення сучасного стану слов'янських літературних мов, особливостей їх унормування, історії формування, виявлення їхніх спільних і відмінних ознак і досі залишається актуальним. У рецензованій монографії В. Ляшук поставила собі за мету проаналізувати сучасний стан розвитку теорії слов'янських літературних мов, застосовуючи в комплексі синхронічно-діахронічні рамки, а також порівняльний, типологічний, описово-аналітичний методи.

Уперше для аналізу теоретичних проблем обрано три східнослов'янські (російська, українська, білоруська) і три західнослов'янські (чеська, польська, словацька) літературні мови. Досліджено особливості їх інтерпретації в межах відповідних національних лінгвістик і славістики загалом. Опираючись на наукові здобутки східнослов'янського та західнослов'янського мовознавства, де національні літературні мови досліджено детально з урахуванням широкого культурно-історичного контексту, мовної ситуації тощо, авторка виокремлює найбільш значущі загальні проблеми, диференціюючи теоретичні аспекти у композиційному плані.

Монографія складається з восьми розділів, які виразно репрезентують стан і основні вектори розвитку теоретичної думки: 1 «Литературный язык в параметрах диахронии и синхронии», 2 «Литературный язык и его основные признаки», 3 «Теория литературного языка: к объёму и содержанию понятия», 4 «История и теория литературного языка — соотношение и связь понятий», 5 «Терминологическая система теории славянских литературных языков», 6 «Культура языка и речи», 7 «Типология славянских литературных языков», 8 «Литературный язык и художественная литература».

Кожен розділ монографії дає певне уявлення (хоча й нерівномірно) про пріоритети та загальні аспекти дослідження теорії літературних мов у чеському, словацькому, польському, російському, українському, білоруському мовознавстві.

Описуючи універсальні когнітивні параметри синхронії і діахронії, які з моменту їх виокремлення Ф. де Соссюром набули загальнонаукового поширення, В. Ляшук звертає увагу на специфіку використання названих підходів у

¹ Монографію написано в межах наукового проекту VEGA 1/0118/17 «Слов'янські літературні мови у синхронії та діахронії: західно- і східнослов'янський контекст» (Slavic Standard Languages in Synchrony and Diachrony: West and East Slavic context), що фінансується Міністерством освіти Словацької республіки.

дослідженні літературних мов. Висловлені міркування авторка обґрунтовує, опираючись на основні принципи сучасної лінгвістики: антропоцентризм, когнітивізм і функціоналізм.

У дослідженні детально проаналізовано теоретичні ідеї функційної лінгвістики Празького лінгвістичного гуртка, серед яких В. Ляшук виокремлює основні елементи теорії літературних мов, простежує та порівнює їхній розвиток у славістичному мовознавстві. Виразно відображено взаємодію наукового потенціалу представників Празького лінгвістичного гуртка (чеських і словацьких дослідників) і їхніх послідовників. Проаналізовано основні теоретичні питання, положення й терміни стосовно проблематики літературних мов, висвітлені в «Лінгвістичному словнику Празької школи» (1964) Й. Вахека, збірниках наукових статей «Празький лінгвістичний гурток» (1967), «Теорія літературної мови в працях учених ЧСРР» (1987), упорядкованих М. Кондрашовим.

Аналізуючи понятійний апарат теорії літературних мов, описаний у монографії словацького лінгвіста Ю. Дольника «Teória spisovného jazyka so zreteľom na spisovnú slovenčinu» (2010), в інноваційному підручнику для вищих навчальних закладів О. Лаптевої «Теория современного русского литературного языка» (2003), в окремих наукових роботах зі стилістики і культури російського, білоруського та українського мовлення, в енциклопедіях національних мов, зокрема «Русский язык» (1979), «Беларуская мова» (1994), «Українська мова» (2007), В. Ляшук відзначає, що розгляд теоретичних питань з теорії літературних мов в основному спрямований на факти національної літературної мови.

Достатньо уваги в роботі приділено трактуванню в західнослов'янському та східнослов'янському мовознавстві термінів *культура мови* і *культура мовлення*. Висвітлено різні підходи до проблем культури мови, явища мовного пуризму у слов'янській лінгвістиці, зокрема проаналізовано запропоновану А. Марковським у праці «Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne» (2005) типологію мовних особистостей, яка ґрунтується на ставленні носія до рідної мови і відображає різні причини появи мовного пуризму. На думку автора, ставлення до пуризму не тільки є органічним складником теорії слов'янських літературних мов, а й указує на специфіку конкретної літературної мови.

У монографії детально розглянуто типологічну класифікацію слов'янських літературних мов, з уточненням типологічних параметрів для білоруської і словацької мов. Як зазначає автор, типологічні ознаки є базовими в теорії слов'янських мов і дають можливість виявити спільне й специфічне в національних мовах (с. 101).

В. Ляшук приділяє належну увагу проблемі розхитування мовних норм, зауважує зміни в інтерпретації статусу літературної мови, зокрема у сучасному словацькому мовознавстві. З виокремленням основних теоретичних аспектів описано в роботі зв'язок теорії та історії літературної мови, а також літературної мови і художньої літератури.

Монографія В. Ляшук «Теория славянских литературных языков в диахронии и синхронии» є помітним внеском у розвиток теорії літературних

мов і мовознавства загалом. Дослідження сучасного стану розвитку теорії слов'янських літературних мов має вагоме теоретичне значення і практичну цінність. Одержані результати можуть бути використані в теоретичних і практичних курсах із загального мовознавства чи славістики.

Ірина Чибор

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Тимошенка, 13-Б, м. Київ, Україна, 04212

iryna.chybor@gmail.com

Рецензія надійшла до редакції 19.06.2018